

تاریخ مجموعه‌های کتابخانه مطالعات اسلامی^۱

بدرالسادات شاهرزایی

پروفسور ویلفرکانت ول اسمیت^۲ این کتابخانه را به همراه مؤسسه مطالعات اسلامی در سال ۱۹۵۲ تأسیس کرد. از همان هنگام این مؤسسه و کتابخانه، فضای چندین دانشگاه را اشغال کرده بودند، اما از سال ۱۹۸۳ م در موريس هال^۳، کالج کلیسایی پیشین مونترال مستقر شدند. کتابخانه مطالعات اسلامی از سطح یک مجموعه متوسط تا حد کتابخانه‌ای بسیار عالی با مجموعه‌ای بالغ از ۱۰۰/۰۰۰ جلد کتاب از کل تمدن اسلامی ترقی یافت. این مجموعه بزرگ و غنی در کانادا کاملاً منحصر بفرد است.

اگر چه این کتابخانه مخزن اصلی مواد مرتبط با اسلام و تمدن اسلامی است، اما دیگر کتابخانه‌های مک گیل^۴ نیز به لحاظ تاریخی و دلایل دیگر، از اینگونه مواد چایی و نسخه خطی برخوردارند. در اینجا باید مخصوصاً به کتابخانه‌هایی همچون کتابخانه علوم انسانی و اجتماعی، بخش مجموعه‌های کتب کمیاب و ویژه کتابخانه هنر و معماری بلک ادر - لاترمن^۵، کتابخانه حقوق ناهام گیلبر^۶، کتابخانه زیست‌شناس بلکر - وود^۷ و کتابخانه تاریخ پزشکی کتابخانه اسلیر^۸ اشاره کرد.

مواد مجموعه این کتابخانه می‌تواند در سه موضوع عمده چایی، نسخه خطی و مواد سمعی و بصری تقسیم شود که این مواد به زبانهای اروپایی مثل انگلیسی، آلمانی، دانمارکی، اسپانیولی، ایتالیایی و روسی از یک سو، و به زبانهای اسلامی همچون عربی، فارسی، ترکی عثمانی و ترکی جدید، اردو و اندونزیایی از سویی دیگر می‌باشند. مجموعه مزبور عمدتاً بازتابی از علائق آکادمیک مؤسسه و تعلیم و تحقیق در زمینه تفسیر قرآن سنت، علم حقوق، فلسفه، الهیات، صوفیسم و نظریه شیعه، تاریخ و پیشرفتهای مدرن در جهان اسلام است که با ساختاری از زبانهای گوناگون، موجب شکل‌گیری پیشرفت محتوای این کتابخانه شده‌اند.

ISL کتابخانه‌ای است تحقیقاتی که مجموعه‌ای را در خود جای می‌دهد که به جهت

استفاده اساسی دانشکده و دانشجویان دوره کارشناسی ارشد به همراه بخش مرجع در مرکز آن اختصاص یافته است.

مواد این کتابخانه طبق دو سیستم طبقه‌بندی می‌شوند: الف) طبقه‌بندی اسمیت که این طرح از طرف خود مؤسس این کتابخانه پروفیسور اسمیت معرفی شد و به این نام نیز شناخته می‌شود. ب) طبقه‌بندی کتابخانه کنگره (LC)^۹ که در سال ۱۹۸۳ م. معرفی و مجهز به تجهیزات خودکار می‌باشد و از همان هنگام یافته‌های تازه در کتابخانه کنگره طبقه‌بندی شدند و اکنون از طریق کاتالوگ کامپیوتری کتابخانه‌های مک‌گیل در دسترس هستند.

کتابخانه مطالعات اسلامی ۹۹۲ عنوان نشریه ادواری دارد که بسیاری از آنها مجموعه‌های کامل کمیابی هستند و مدتها است که به چاپ نرسیده‌اند. نمونه‌هایی از آن عبارتند از: مجموعه‌های شرقی (لندن، ۱۷۹۹ - ۱۷۹۷)، مجله انگلیسی محمّدان دانشکده شرقشناسی (علی‌گره^{۱۰})، مجله معارف (اعظم‌گره^{۱۱}) و مجله معلومات (استانبول).

بسیاری از چاپ سنگی‌ها و کتابهای چاپ قدیمی و نیز ۲۲۶ نسخه از نسخ خطی در این مجموعه موجود است.

از میان کتابهای چاپی قدیم، حدّاقل شش اثر در سده ۱۶، سی و شش عنوان ۱۷ و ۱۴۴ عنوان سده ۱۸ میلادی در اروپا به چاپ رسیده‌اند، نمونه‌هایی از صفحه‌آرایی عربی قدیمی وجود دارد که شامل ۱۶ موضوع در اوایل سده ۱۸ در کنستانتین (استانبول) توسط چاپگر نامدار ترکی، ابراهیم متفرقه و شماری از مشخصات ناشرین بولاق می‌شود. علاوه بر آن، ISL بطور تخمینی مجموعه‌ای از ۷۰۰ کتاب چاپ سنگی در سده ۱۹ و اوایل سده ۲۰ از مراکش، مصر، ترکیه، ایران و هندوستان دارد. (مجموعه نسخ خطی: متون عربی شامل ۱۲۶ جلد، ترکی عثمانی ۶۸ جلد، فارسی ۳۱ جلد). با وجود کوچکی ابعاد، این مجموعه غنی از متون شیعی است. ۱۲۷ متن عربی به تنهایی در موضوعات علم حقوق و قضا، فلسفه و الهیات بیش از ۵۰٪ آن را تشکیل می‌دهد. در میان این نسخ خطی مجموعه خوشنویسی شده زیبایی از ادعیه (مجموع ادعیه) وجود دارد که اغلب، اثر عبدالقادر جیلانی، استاد شهیر صوفی (متوفای ۱۱۶۷ م / ۵۶۱ ه. ق) است که در سال ۱۶۸۳ م / ۱۰۹۴ ق چاپ آن به انجام رسید. نیز نسخه‌ای تذهیب شده از کتاب من لایحضره الفقیه ابن بابویه (متوفای ۳۸۱ ق / ۹۹۱ م) در سال ۹۹۳ ق / ۱۵۸۵ م به چاپ رسیده و اخیراً تألیفی از شرف الدین الهیمی (متوفای ۱۱۴۰ / ۱۷۲۷) در اوایل سده ۱۸ میلادی بدست آمده است. این آثار و دیگر نسخ خطی

عربی در کتابخانه مک‌گیل (با نام بخش کتابهای کمیاب و مجموعه‌های ویژه از کتابخانه‌های بلکر و اُسِلِر) نگهداری می‌شوند که در مجله فوتاتانوس^{۱۲} و یک جزوه منتشر شده در سری چاپ‌های سنگی فوتاتانوس معرفی می‌شوند.

از برجسته‌ترین نمونه‌ای هنرهای کتابهای مجموعه مک‌گیل می‌توان به اثر «گنجینه‌های اسلام» (که به تازگی در CD منتشر شده است) اشاره کرد. بیشتر نسخ خطی فارسی نگهداری شده در کتابخانه مطالعات اسلامی و دیگر کتابخانه‌های مک‌گیل (بخش کتابهای کمیاب و مجموعه‌های ویژه کتابخانه‌های بلکر و اُسِلِر) هم‌اکنون از طریق جزوه کامپیوتری آن کتابخانه‌ها در دسترس هستند.

مجموعه کتابخانه مطالعات اسلامی با افزودن ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ کتاب به طور ثابت در سال رو به توسعه است. در سال ۱۹۸۸، در حالیکه کتابخانه بررسی دارائی‌هایش را با نگاهی به سمت تکمیل خلاءهای عمده آغاز می‌نمود، ۱۲۰ عنوان نشریه ادواری جدید و ۳۵۰۰ نسخه کتاب مرجع به این مجموعه افزوده شد. نتیجه این بررسی توافق بر سیاست مجموعه مشروح و مفصلی است که در پی مشورت کارکنان آکادمیک مؤسسه و بخش مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاه مک‌گیل حاصل شده است.

جهت اطلاع بیشتر در خصوص مجموعه این کتابخانه می‌توان از پایگاه اطلاع

رسانی آنجا بهره یافت <http://www.library.mcgill.ca/islamic/islam.htm>

پی‌نوشتها

- 1- Islamic studies Library (ISL).
- 2- Prof. Wilfred Contwell Smith.
- 3- Morrice Hall.
- 4- McGill.
- 5- Blackader - Lauterman Library.
- 6- Nahum Gelber Law Library.
- 7- Blacker - wood Library.
- 8- Osler Library.
- 9- Library of Congress Classification.
- 10- Aligarh (در شمال هند - ایالت اوتارپرادش)
- 11- Azamgarh.
- 12- Fontanus.